

**19. YÜZYILDA
KAFKASYA'DA BAĞIMSIZLIK
MÜCADELESİ VE İMÂM ŞÂMİL'İN
SİYASÎ KİŞİLİĞİ**

Muhammed Talha KAYA

Muhammed Talha KAYA

19. yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya hicret eden bir aileye mensuptur. İlk ve orta tahsilini Bursa'da tamamlamıştır. Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2021'de, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programından 2023'te mezun olmuştur. Üç ay T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak görev aldıktan sonra 2022 yılından beri T.C. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. İslam Tarihi, Kafkasya Siyasî Tarihi ve İmâm Şâmil başlıca çalışma alanlarıdır.

19. YÜZYILDA
KAFKASYA'DA BAĞIMSIZLIK
MÜCADELESİ VE İMÂM ŞÂMİL'İN
SİYASÎ KİŞİLİĞİ

Muhammed Talha KAYA

Emin Yayınları: 501

19. Yüzyılda Kafkasya'da Bağımsızlık
Mücadelesi ve İmâm Şâmil'in Siyasî Kişiliği

Muhammed Talha KAYA

Bursa, Aralık - 2023

Kapak
Yunus Emre Özdamar

Baskı ve Cilt

E M İ N Y A Y I N L A R I

Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA

Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569

www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

19. Yüzyılda Kafkasya'da Bağımsızlık
Mücadelesi ve İmâm Şâmil'in Siyasî Kişiliği

Muhammed Talha KAYA

1. İmâm Şamil 2. Kafkasya 3. İlam Tarihi

ISBN: 978-625-6563-01-8

Sertifika No: 41427

ÖNSÖZ

İmâm Şâmil'in siyasî kişiliğini araştırma konusu yapan çalışma, 19. yüzyılda Kafkas-Rus harbi sürecinde Kafkasyalılar tarafından lider seçilen Gimrili Şâmil'in bir devlet kurduğunu temellendirmeyi hedeflemektedir.

Çarlık Rusyası İskandinav ülkeleri, Polonya üzerinden Avrupa, Osmanlı, İran, Hindistan ve Türkistan'a yayılmaya başladığı bir süreçte jeopolitik konumundan dolayı Kafkasya'yı kontrol altına almak istemiştir. Ancak Kafkas Sıradağlarının jeostratejik özelliği savaş sürecinin uzamasına sebep olmuştur. Rusya'nın bölgeye asker ve mühimmat sevkiyatı yapması da Anadolu, İran, Türkistan ve Hindistan'ı hâkimiyet altına alma planlarını geciktirmiştir. Bu dönemde birlikten yoksun bir şekilde Çarlık Rusyası'na karşı bağımsızlık mücadelesi veren Kafkas halklarını bir araya getirmeye çalışan İmâm Şâmil, askerî başarılarıyla dikkat çekmiştir. Fakat Kafkasya bağımsızlık mücadelesi, tarih yazımında Müridizm hareketi olarak tanımlanmıştır. Bu nitelendirme ise bilimsel bir temele dayanmamaktadır. Zira ilk kez Ruslar tarafından kullanılan bu kavramla kendisi dışında her inancın savaşarak yok edilmesi gerektiğini düşünen sapkın bir akım kastedilmiştir. Siyâsî ve askerî bir konumu ifade eden Kafkasya imâmlığı ise sahte peygamberlikle eş tutulmuştur. Çok farklı anlamların yüklendiği kavrama Rus bilim çevreleri dışında genellikle Kafkasya'ya özgü tasavvufî bir hareket olarak bakılmıştır. Ancak Müridizm'in Nakşibendiyye'den farklılığı ve ilkeleri belirlenememiştir. Hâlbuki 19. yüzyılda etnik kökenleri ve dilleri farklı Kafkasyalılar, yalnızca Çarlık Rusyası'na karşı bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Müslüman âlimler ve önde gelen yerel liderler tarafından seçilen

imâmlar da bir devlet başkanı yetki ve sorumluluklarına sahip olmuşlar ve gazavâta önderlik etmişlerdir. Daha önce İmâm Şâmil'in Kafkasya'da bir devlet kurduğunu temellendirip Kafkasya bağımsızlık mücadelesinin Müridizm olarak isimlendirilmemesi gerektiğini öne süren bir çalışma yapılmamıştır. Kaynakların mukayeseli olarak taranması sonucunda tespit edilen bu problemi çözebilmek maksadıyla İmâm Şâmil'in siyasî kişiliği araştırma konusu yapılmıştır.

Çalışmanın Giriş kısmında Kafkasya'nın jeopolitik konumu ve literatür incelenmiştir. Birinci bölümde Şâmil'in imâm seçilene kadarki hayatı ele alınırken ikinci bölümde devlet başkanlığı süreci incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise beş aşamada İmâm Şâmil'in siyasî kişiliği temellendirilmeye çalışılmıştır.

İmâm Şâmil'in mektupları, dönemin Kafkasyalı bilim adamlarının eserleri, Osmanlı ve Rus arşivleri çalışmada başlıca kullanılan kaynaklardır. Literatür tarama yöntemiyle Şâmil'in nazarında kendi statüsü; Kafkas halkları, Osmanlı Hilâfeti ve Çarlık Rusyası nazarında Şâmil'in konumu incelenmiştir.

“İmâm Şâmil'in Siyasî Kişiliği” adlı Yüksek Lisans tezimiz, T. C. Bursa Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen ID numarası 1326 olan “İmâm Şâmil'in Siyasî Kişiliğinin Temellendirilmesi” adlı Genel Araştırma Projesinin bir çıktısıdır. Çalışmayı desteklemesinden ötürü B.U.Ü. Rektörlüğü B.A.P. Koordinasyon Birimine müteşekkirim.

Lisans ve Yüksek Lisans sürecinde yetişmemde emeği geçen T. C. Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü hocalarıma; proje yazım aşamasında desteklerinden ötürü Prof. Dr. Aytakin ÖZEL ve Dr.

Tuğşat GÜZELOĞLU'na; Rusça kaynaklara ulaşmamızda destek olan ve tezimin çıktısı olduğu projede araştırmacı olarak görev alan Nariman HASANOV'a; emekliliğe ayrılana dek danışmanlığımı yürüten Prof. Dr. Salih PAY hocama; Proje yürütücümüz ve Yüksek Lisans danışmanım Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ hocama; desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

Muhammed Talha KAYA

2023 BURSA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
İÇİNDEKİLER.....	9
KISALTMALAR.....	15
GİRİŞ.....	17
1. Araştırmanın Konusu ve Hedefi	17
2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları	32
3. Araştırmanın Metodu	34
4. Araştırmanın Kaynakları.....	35

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞÂMİL ÖNCESİ İMÂMLAR DÖNEMİNDE KAFKASYA BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ ..... 43 |

1.1. İMÂM GÂZÎ MUHAMMED DÖNEMİ (1830-1832). 43	
1.1.1. Etnik Kökeni, Ailesi ve Eğitimi	43
1.1.2. Siyasî Hayatı.....	44
1.1.2.1. İmâm Seçilmesi	47
1.1.2.2. Gâzî Muhammed'in Avar Hanlığı Seferi (1830).....	47
1.1.2.3. Ağaçkale'nin İnşası (1830).....	48
1.1.2.4. Nâib Hamzat Bek'in Zakatal Kalesi Muharasası (1830)	50
1.1.2.5. Rusların Ağaçkale Kuşatması (1830)	50
1.1.2.6. Gâzî Muhammed'in Tarku Kalesi Muharasası (1831)	50
1.1.2.7. Vnezapnaya Kalesi Kuşatması (1831).....	51

1.1.2.8. Gâzî Muhammed'in Derbend Kuşatması (1831).....	53
1.1.2.9. Rusların Tabasaran Seferi (1831).....	53
1.1.2.10. Gâzî Muhammed'in Kızılyar Kalesi Baskını (1831).....	54
1.1.2.11. Ağaçkale'nin Düşmesi (1831).....	54
1.1.2.12. Gâzî Muhammed'in Vladikavkaz/Terekkale Seferi (1832).....	55
1.1.2.13. General Rosen'in Çeçenistan Seferi (1832)	57
1.1.2.14. General Rosen'in Gimri Kuşatması (1832)	58
1.2. İMÂM HAMZAT BEK DÖNEMİ (1832-1834).....	63
1.2.1. Etnik Kökeni, Ailesi ve Eğitimi.....	63
1.2.2. Siyasî Hayatı.....	64
1.2.2.1. İmâm Seçilmesi.....	64
1.2.2.2. Civar Köyleri Kontrol Altına Alması.....	67
1.2.2.3. Hamzat Bek'in Gergebil Seferi (1833).....	68
1.2.2.4. Hamzat Bek'in Hunzah Kuşatması (1834)..	69
1.2.2.5. Hamzat Bek'in Tsudakhar Seferi (1834).....	74
1.2.2.6. İmâm Hamzat Bek'e Suikast Düzenlenmesi (1834).....	74

İKİNCİ BÖLÜM

İMÂM ŞÂMİL ÖNDERLİĞİNDE KAFKASYA

BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ 77

2.1. ETNİK KÖKENİ, AİLESİ, ÇOCUKLUĞU, GENÇLİĞİ
VE EĞİTİMİ..... 77

2.2. İMÂM SEÇİLMESİ 78

2.3. AHULGOH SAVAŞI'NA (1839) KADAR
KAFKASYA GAZAVÂTI 79

2.3.1. General Lansky'nin Gimri Kuşatması (1834)..... 79

2.3.2. General Klugenav'ın Hunzah Seferi (1834)..... 81

2.3.3. İmâm Şâmil ve Gâzîkumuk Beyi Şamhal Süleyman Han Arasındaki Sulh	82
2.3.4. İmâm Şâmil'in Civar Yerleşim Birimlerini Kontrol Altına Alması (1836)	83
2.3.5. Aşilta, Teletl, Unsokul ve Eski Ahulgoh Savaşları (1837)	87
2.3.6. General Klugenav'ın İmâm Şâmil ile Görüşmesi (1837)	92
2.3.7. General Grabe'nin Çeçenistan ve Dağıstan Seferi (1839)	94
2.4. AHULGOH SAVAŞI'NDAN (1839) KIRIM SAVAŞI'NA (1853-1856) KADAR KAFKASYA GAZAVÂTI	105
2.4.1. Kafkasya İmâmı Şâmil'in Çeçenistan'da İdareyi Ele Alması (1840)	106
2.4.2. Dağıstan Muharebeleri (1840)	108
2.4.3. Hacı Murad'ın Kafkasya Gazavâtına Katılması (1840)	108
2.4.4. Rusların Tselmes Baskını (1841)	109
2.4.5. Rusların Çirkey Seferi (1841)	111
2.4.6. İmâm Şâmil'in Birinci Gâzîkumuk Seferi (1842)	112
2.4.7. İmâm Şâmil'in İkinci Gâzîkumuk Seferi (1842)	113
2.4.8. General Grabe'nin Dargo Seferi (1842)	114
2.4.9. İmâm Şâmil'in Askerî Yapılanmasında Düzenlemeleri (1843)	116
2.4.10. Avaristan Muharebeleri (1843)	116
2.4.11. İçkeri Bölgesi Savaşları, Çirkey Kuşatması, Karadağ Köprüsü Savaşı, Teletl Muhasarası ve Elisu Sultan'ı Danyal'ın İmâm Şâmil'e Biat Etmesi (1844)	121
2.4.12. General Vorontsov'un Dargo Seferi (1845)	125
2.4.13. General Arguntinskiy'in Karakh Muhasarası (1845)	132

12 *Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadelesi ve İmâm Şâmil'in Kişiliği*

2.4.14. İmâm Şâmil'in Çoh Kuşatması (1845).....	133
2.4.15. İmâm Şâmil'in Kabardey Seferi (1846).....	134
2.4.16. İmâm Şâmil'in Güney Dağıstan Seferi (1846)	140
2.4.17. Nâib Danyal Bek'in Elisü Seferi (1847)	141
2.4.18. General Vorontsov'un Gergebil Kuşatması (1847)	142
2.4.19. General Vorontsov'un Saltı Kuşatması (1847)	144
2.4.20. Kafkasya İmâmı'na Halef Tartışması (1848) ..	145
2.4.21. Rusların İkinci Gergebil Kuşatması (1848).....	146
2.4.22. İmâm Şâmil'in Akhtı Muharasası (1848)	147
2.4.23. Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'da Ablukayı Daraltması.....	148
2.4.24. Muhammed Emin Asiyalav'ın Adıgey Nâibi Olarak Atanması (1848)	149
2.4.25. Rusların Çoh Kalesi Kuşatması (1849).....	150
2.4.26. Nâib Hacı Murad'ın Temirhanşura Baskını (1849)	152
2.4.27. Şali Savaşları (1850)	152
2.4.28. İmâm Şâmil'in Karakaytag ve Tabasaran Seferi (1851)	153
2.4.29. Kaytag ve Tabasaran'a Nâib Atanması (1852)	156
2.4.30. Rusların Çeçenistan Seferi (1852).....	157
2.5. KIRIM SAVAŞI'NDAN (1853-1856) GÜNİP KUŞATMASINA (1859) KADAR KAFKASYA GAZAVÂTI	159
2.5.1. İmâm Şâmil'in Birinci Kahetya (Gürcistan) Seferi (1853)	159
2.5.2. İmâm Şâmil'in İkinci Kahetya Seferi (1854)	163
2.5.3. Cemaleddin ile Gürcü Prenseslerin Mübadelesi (1855)	166
2.5.4. Paris Barış Antlaşması ve Kafkasya'ya Etkisi (1856)	167
2.5.5. Rusların Aşağı Çeçenistan Seferi (1857)	169

2.5.6. Rusların Çeçenistan Seferi, Argun ve Şatoy Bölgesindeki Savaşlar (1858)	170
2.5.7. İmâm Şâmil'in Nazran Seferleri (1858)	172
2.5.8. Kafkasya İmâmı'nın Başkenti Venedo'nun İşgal Edilmesi (1859)	173
2.5.9. General Baryatinskiy'in Gunip Kuşatması (1859)	174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMÂM ŞÂMİL'İN KAFKASYA'DA BİR DEVLET

KURDUĞUNUN TEMELLENDİRİLMESİ..... 183

3.1. GAZAVÂT VE MÜRİDİZM..... 183

3.2. DEVLET BAŞKANI OLARAK İMÂM ŞÂMİL'İN KONUMU 190

3.2.1. Şâmil'in Kendi Nazarındaki Konumu 191

3.2.2. Kafkas Halkları Nazarında Şâmil..... 193

3.2.3. Osmanlı Hilâfeti Nazarında Şâmil 194

3.2.4. Çarlık Rusyası Nazarında Şâmil..... 196

3.3. DEVLET BAŞKANI OLARAK İMÂM ŞÂMİL'İN YÖNETİMİ 198

3.3.1. İdarî Yönetim..... 198

3.3.2. Yargı..... 201

3.3.3. Maliye 202

3.3.4. Askeriye 202

SONUÇ 207

KAYNAKÇA..... 213

EKLER 235

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ:

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret Divan Kalemi Evrakı [A. DVN]*. No. 39, Gömlek No. 82. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 215, Gömlek No. 12576. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 303, Gömlek No. 19234-2. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret Âmedî Kalemi Defteri [A. AMD.]*. No. 19, Gömlek No. 1. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Bâb-ı Âsâfî Divan-ı Hümayun Kalemi [A. DVN.]*. No. 79, Gömlek No. 70. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 196, Gömlek No. 11164-4. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 276, Gömlek No. 17341-4. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 281, Gömlek No. 17605-1. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 304, Gömlek No. 19277-1. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 301, Gömlek No. 19040-5. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 301, Gömlek No. 19040-3. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 301, Gömlek No. 19040-1. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 301, Gömlek No. 19040-6. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ. DH]*. No. 301, Gömlek No. 19040-7. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Hariciye [C. HR]*. No. 110, Gömlek No. 5454. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı [A. MKT. MHM.]*. No. 58, Gömlek No. 75. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

KİTAPLAR:

Ahmed Cevdet Paşa. *Kırım ve Kafkas Tarihçesi*. nşr. Mustafa Zahit Öner. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 1. Basım, 2022.

Ahvâl-i Anapa ve Çerkes. sad. Mustafa Özsaray. İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2012.

Aiskhylos. *Zincire Vurulmuş Prometheus*. çev. Azra Erhat – Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, 2015. (Editör: Ali Alkan İnal)

Akiner, Shirin. *Sovyet Müslümanları*. çev. Tufan Buzpınar – Ahmet Mutu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 1995.

- Akmaz, Ahmed. *Rus Yayılmacılığı Karşısında Kafkasya Müridizm Hareketi (Doğuşu)*. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları, 1994.
- Allen, W. E. D. – Muratoff, Paul. *Kafkas Harekâtı: 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1966.
- Baddeley, John F.. *The Russian Conquest of the Caucasus*. London: Longmans, Green and Co., 1908.
- Baddeley, John Frederich. *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*. çev. Sedat Özden: İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2. Basım, 1995.
- Barlas, Cafer. *Dünü ve Bugünü ile Kafkasya Özgürlük Mücadelesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.
- Barnes, Ian. *Rusya Huzursuz İmparatorluk Bir Tarihsel Atlas*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022.
- Beçmırze, Negume Şore. *Adıge Halkının Tarihi*. çev. Fahri Huvaj. Ankara: Adıge Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Bell, James Stanislaus. *Journal of a Residence in Circassia*. 2 Cilt. London: London E. Moxon, 1840.
- Bennigsen, Alexandre – Lemercier-Quelquejay, Chantal. *Sûfi ve Komiser Rusya'da İslâm Tarikatları*. çev. Osman Türer. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Berje, Adolf. *Kafkasya Dağlı Halkların Göçü ve Kısa Tarihi*. çev. Murat Papşu. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 1. Basım, 2010.
- Berje, Adolf (ed.). *Aktı Sobrannıye Kavkazskoyu Arheologiceskoyu Komissiyeyu*. 8. Cilt. Tiflis: Tipografiya

Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskogo, 1881.

Berje, Adolf (ed.). Aktı Sobrannıye Kavkazskoyu Arheologičeskoyu Komissiyeyu. 9. Cilt. Tiflis: Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskogo, 1884.

Berje, Adolf (ed.). Aktı Sobrannıye Kavkazskoyu Arheologičeskoyu Komissiyeyu. 10. Cilt. Tiflis: Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskogo, 1885.

Berje, Adolf (ed.). Aktı Sobrannıye Kavkazskoyu Arheologičeskoyu Komissiyeyu. 12. Cilt. Tiflis: Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskogo, 1904.

Berkok, İsmail. *Tarihte Kafkasya*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958.

Bi, Mahmud. *Kafkas Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: Berikan Yayınları, 2011.

Bi, Mahmut. *Kafkas Tarihi*. 1. Cilt. Ankara: Berikan Yayınları, 2011.

Bi, Mahmut. *Muhammed Emin Paşa*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1. Basım, 2016.

Bilge, Sadık Müfit. *Osmanlı Çağında Kafkasya ve Kafkasyalılar 1454-1829*. 2 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1. Basım, 2023.

Blanch, Lesley. *Cennetin Kılıçları Şeyh Şamil Efsanesi*. çev. Sinan Coşkun. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. Basım, 2020.

- Blaramberg, Yohann F.. *Kafkasya Tarihi, Topoğrafik, İstatistik, Etnografik ve Askerî Tasviri*. çev. Habibe Eren. Ankara: Kafdav Yayınları, 2017.
- Brockhaus, F. A. – Yerfon, İ. A.. *Entsiklopedičeskiy Slovar*. St. Petersburg: Tipo Litografiya İ. A. Yefrona, 1984.
- Canbek, Ahmet. *Kafkasya'nın Ticaret Tarihi*. İstanbul: Kuzey Kafkasyalılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayını, 1. Basım 1978.
- Çatalkılıç, Didem. *Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı Mozdok Hattı 1552-1832*. Ankara: Koyu Siyah Yayınları, 2. Basım, 2022.
- Çiçagova, Maria N.. *Şamil Na Kavkaze İ v Rossii*. Sanktpeterburg: Tipografiya i Litografiya S. Muller i İ. Vogolman, 1. Basım, 1889.
- Dubrovin, Nikolay F.. *Çerkesler*. çev. Habibe Eren – Varol Tümer. Ankara: Kafdav Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Dumas, Alexander. *Kafkasya Maceraları*. çev. Sedat Özden. İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2000.
- Ebî Ca'fer Muhammed bin Cerîr et-Taberî. *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*. thk. Muhammed Ebû Fazl İbrahim. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1119.
- Ebulgazi Bahadır Han. *Şecere-i Terâkime*. haz. Zuhâl Kargı Ölmez. Ankara: Simurg Yayınları, 1996.
- Ebü'l-Kâsım Said b. Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed. *Et-Ta'rif bi Tabakâti'l-Ümem ve Ulemâihâ ve Nübezin Min Teâlifihim ve Ahbârihim*. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.

ed-Durgeli, Nezâr. "Nuzhetu'l-Ezhân fî Terâcimi 'Ulemâi Dağıştan". *Muslim Culture İn Russia And Central Asia, Die Islamgelehrten Daghestans und ihre Arabischen Werke*. ed. Michael Kemper - Amri R. Sixsaidov. Cilt 4. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2004.

el-Kadarî, Hasan. *Âsâr-ı Dağıştan*. çev. Musa Ramazan. İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2003.

Erel, Şerafeddin. *Dağıştan ve Dağıştanlılar*. İstanbul: İstanbul Matbaası Yayınları, 1961.

Erkilet, Alev. *Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2. Basım, 2015.

et-Taberî, İbn Cafer Muhammed b. Cerîr. *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*. 11 Cilt. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1119 4/208.

Fadeyev, Rostislav. *Şestdesyat Let Kavkazskoy Voynı*. Tiflis: V Voyenno-Pohodnoy Tipografii Glavnago Ştaba Kavkazskoy Armii, 1860.

Feher, Geza. *Bulgar Türkleri Tarihi*. çev. Heyet. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984.

Gammer, Moshe. *Muslim Resistance to the Tsar: Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghestan*. London: Frank Cass, 1994.

Gammer, Moshe. *Sovyet Tarihçiliğinde Şamil*. çev. M. Gökhan Menteş. İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1. Basım, 1996.

Gâzîkumukî, Abdurrahman. *Kniga Vospominaniy*. çev. M. S. Sandova. Mahaçkala: DNR, 1. Basım, 1997.

Gâzîkumukî, Abdurrahman. *Kratkoye İzlojeniye Podrobnogo Opisaniya Del İmama Şamilya*. çev. N. A. Tagirova. Moskva: Vostoçnaya Literatura RAN, 1. Basım, 2002.

- Gökçe, Cemal. *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*. İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1979.
- Göztepe, Tarık Mümtaz. *İmam Şamil Kafkasya'nın Büyük Harp ve İhtilal Kahramanı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 1961.
- Grigorientz, Alexandre. *Kafkasya Halkları*. çev. Doğan Yurdakul. İstanbul: Sabah Yayınları, 1. Basım, 1999.
- Grousset, Rene. *Bozkır İmparatorluğu*. çev. Reşat Uzman. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1. Basım, 1980.
- Güngör, Erol. *Tarihte Türkler*. İstanbul: Yer-Su Yayıncılık, 1. Basım, 2019.
- Hacı Ali. "Skazaniye Oçevidsa O Şamile". çev. G. A. Podhaluzin. *Sbornik Svedeniy O Kavkazskih Gortsah*. Kavkazskiy Gorskoy Upravleniya. 7/1-76. Tiflis: İzdaniya Kavkazskogo Gorskogo Upravleniya, 1. Basım, 1873.
- Hamzatov, Rasul. *Benim Dağıstanım*. çev. Mazlum Beyhan. İstanbul: Koyu Siyah Yayınları, 2018.
- Geniçutlinskiy, Haydarbek. *İstoriko Biografiçeskiye i İstoriçeskiye Oçerki*. çev. T. M. Aitbeorva. Mahaçkala: KİOFŞ DNR, 1. Basım, 1992.
- Henze, Paul B.. *Kafkaslarda Ateş ve Kılıç 19. Yüzyılda Kuzey Kafkasya Dağ Köylülerinin Direnişisi*. çev. Akın Kösetorunu. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Hızal, Ahmet Hazer. *Güçler Çatışmasında Şeyh Şamil ve Müridlerinin Dünyası*. İstanbul: Arpa Yayınları, 2018.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, nşr. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2. Basım, 2021.

İbn Fadlan. *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. haz. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 9. Basım, 2019.

İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2021.

İbnü'l-Esîr. *el-Kâmil fi't-Târih*. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2002.

Kaflı, Kadircan. *Kuzey Kafkasya*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları, 2004.

Kamalov, İlyas. *Moğollar'ın Kafkasya Politikası*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2003.

Kayayev, Ali. *Terâcim-i Ulemâ-yı Dağıstan*. sad. Hasan Orazayev – Tuba Işınsu Durmuş. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2012.

Kesbi Haşim Mehmet Efendi. *Ahval-i Anapa ve Çerkes*. haz. Mustafa Özsaray. İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2017.

Kırım Harbi'ne Dâir Notlar, nşr. Erdoğan Keleş. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

Kırzioğlu, M. Fahrettin. *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1998.

Kırzioğlu, M. Fahrettin. *Yukarı-Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Knysh, Alexander. *Tasavvuf Tarihi*. çev. Nurullah Koltaş. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. Basım, 2020.

- Kundukh, Aytek. *Kafkasya Müridizmi (Gazavat Tarihi)*. sad. Tarık Cemal Kutlu. İstanbul: Gözde Kitaplar Yayınları, 1. Basım, 1987.
- Kundukhov, Musa. *General Musa Kundukhov'un Anıları*. çev. Murat Yağan. İstanbul: Kafkas Kültür Dernekleri Yayınları, 1978.
- Kurat, Akdes Nimet. *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Basım, 1987.
- Kuş, Ayşegül. *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Kafkasya*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Kutlu, Tarık Cemal. *İmam Mansur*. İstanbul, Bayrak Yayınları, 1987.
- Longworth, John. *Kafkas Halklarının Özgürlük Savaşı*. çev. Sedat Özden. Kayseri: Rey Yayınları, 1996.
- Luxembourg, N.. *Rusların Kafkasya İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil*. çev. Sdat Özden. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1. Basım, 1998.
- Lyulye, Leonti. *Çerkesya*. çev. Murat Papşu. İstanbul: Çiviya-zıları Yayınları, 1. Basım, 1998.
- Mansur, Şamil. *Çeçenler*. Ankara: Sam Yayınları, 4. Basım, 1996.
- Mehmed Salâhî. *Kâmâs-ı Osmânî*. nşr. Ali Birinci. 2 Cilt. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2019.

Met Çünatıkho Yusuf İzzet Paşa. *Kafkas Tarihi*. sad. Fahri Huvaj. Ankara: Adıge Yayınları, 2002.

Milyutin. *Opisaniye Voyennih Deystviy 1839 goda v Severnom Dagestane*. Sanktpeterburg: Tipografiya Voyenno Uçebnih Zavedeniy, 1. Basım, 1850.

Minhâc-i Sirâc el-Cûzcânî. *Tabakât-ı Nâsirî*. çev. Erkan Göksu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.

Muhamad, Batulil. *İmâm Şamil Ahhulgoh'ta*. çev. Şehabeddin Özden. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, 2010.

Muhammed Tâhir el-Karâhî, *İmâm Şamil'in Hâtıratı*. sad. H. Ahmet Özdemir. İstanbul: Semerkand Yayınları, 4. Basım, 2002.

Muhammed Tahir Karahî. *Dağıstan Kılıçlarının Parıldaması*. çev. Cafer Barlas. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.

Muhammed Tahir Karahî. *İmâm Şamil'in Gazavatı*. sad. Tâhirü'l-Mevlevî - Tarık Cemal Kutlu. İstanbul: Gözde Kitaplar Yayınevi, 1987.

Muhammed Tâhir el-Karahî. *Bârikatu's-Suyûfi'd-Dağıstaniyye fi Ba'di'l-Ğazavâti's-Şâmiliyye*. thk. A. M. Barabanov. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1944.

Muhammed Tahir el-Karahî. *Kafkasya Mücahidi Şeyh Şâmil'in Gazavatı İmamın Kılıcının Savaşlarda Parlaması*. sad. Ensar Köse. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 1. Basım, 2016.

Negume Şore Beçmırze. *Adıge Halkının Tarihi*. çev. Fahri Huvaj. Ankara: Adıge Yayınları, 2017.

Nevruz, Yılmaz. *Umumi Kafkas Tarihine Giriş*. 3. Cilt. İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları, 2019.

- Nezâr ed-Durgeli, "Nuzhetu'l-Ezhân fî Terâcimi 'Ulemâi Dağistan". *Muslim Culture In Russia And Central Asia: Die Islamgelehrten Daghestans und ihre Arabischen Werke*. 4/. Berlin: Klaus Schwarz Verlag Berlin, 2004.
- Nizamüddin Şâmî. *Zafernâme*. çev. Necati Lugal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Özsaray, Mustafa. *Çerkeslerin İslamlaşması*. İstanbul: İz Yayınları, 2012.
- Parlatır, İsmail – Gözaydın, Nevzat – Zülfikar, Hamza. *Türkçe Sözlük*. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 9. Basım, 1998.
- Potto V.. *Kavkazskaya Voyna V Otdelnoy Oçerkah, Epizodah, Legendah i Biyografiyah*. 1. Cilt. Sanktpeterburg: İzdaniye Knijnago Sklada V. A. Berezovskago. 2. Basım, 1887.
- Puşkin, Aleksander Sergeyeviç. *Erzurum Yolculuğu*. çev. Z. Baştımar. Ankara: Yaba Yayınları, 1. Basım, 1961.
- Ramazan, Musa. *Dağistan ve Laklar*. İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2002.
- Solak, Fahri. *Türkistan ve Kafkasya Bibliyografyası Tezler Kitaplar Makaleler*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, 2007.
- Spencer, Edmund. *Türkiye, Rusya, Karadeniz ve Çerkezistan*. çev. Dilek Cenkçiler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Süer, Hikmet, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı (1853-1856)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986.

Târihçe-i (Gazavât-i) Dağıstân. sad. Fahrettin Kırzioğlu. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1. Basım, 2000.

Tavkul, Ufuk. *Kafkasya Gerçeği.* İstanbul: Selenge Yayınları, 3. Basım, 2015.

Thomsen, Wilhelm. *Rus Devleti'nin Tarihi Kökenleri.* çev. Emine Dikmen: İstanbul, Selenge Yayınları, 1. Basım, 2021.

Tornau, Feodor Feodoroviç. *Bir Rus Subayının Kafkasya Anıları.* çev. Trapş Gül Ece Liman – Kariman Vurem. Ankara: Kafdav Yayınları, 2019.

Tuallagov, Alan Akhsaroviç. *İskitlerden Erken Alanlara Kuzey Kafkasya,* çev. Orhan Uravelli. Ankara: Kafdav Yayınları, 2017.

Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti.* İstanbul: Ötüken Yayınları, 10. Basım, 2008.

Türker, Özgür. *Güney Kafkasya'da Rusya-İran Nüfuz Mücadelesi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.

Vasary, Istvan. *Kumanlar ve Tatarlar Osmanlı Öncesi Balkanlar'da Doğulu Askerler (1185-1365).* çev. Ali Cevat Akkoyunlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Basım, 2018.

W. De. *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler.* çev. İsmail Hakkı İzmirli. İstanbul: Maarif Matbaası Yayınları, 1941.

Yakubovskiy, A. Yu.. *Altın Ordu ve Çöküşü.* çev. Hasan Eren. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2021.

GAZETE-DERGİ:

Süleyman Nazif, "Dağıstanî Mehmed Fazıl Paşa", *Harp Mecmuası*, Yıl, 1, Sayı 7 (Cemâziyelâhir 1334- Mart 1332), 106-107.

TEZLER:

Akmaz, Ahmet. *Rus Yayılmacılığı Karşısında Kafkasya Müridizm Hareketinin Doğuşu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Babazade, Semiha. *Müridizm ve Kafkasya Mücadelesindeki Rolü*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Budak, Mustafa. *1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=NtBAevXNhYaNqJFoAcdBdj8OKEm0jR3PMWfjJQcudECwIO0CikUiplyypECXLitK>

Çatalkılıç, Didem. *Müridizmin Pasif Direniş Örneği Olarak Kunta Hacı Örneği*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Özbal, Bekir. *Rus Emperyalizmine Karşı Kuzey Kafkasya'da Birlik Kurma Çalışmaları*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Yıldızbaş, Murat. *Muhammed Tahir el-Karakhi'nin Tarihçiliği'nde Kuzey Kafkasya'da Rus İşgaline Karşı Mücadele ve İmam Şamil*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=JfqrqjyynrL32rrYrISa4Q&no=wn_S76GVZu6z8ReKDosJ1Q

Yüce, Elif Yıldız. *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı-Kuzey Kafkas Hâkimleri Arasındaki İlişkiler (İmâm Mansur ve Şeyh Şâmil Dönemleri)*. Siirt: Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

MAKALELER- BİLDİRİLER:

Abdulmacidov, Ramazan Sultanoviç – Magomedova, Zeynab Ahmeddibirovna. “Epistolyarnıye Istoçniki Po Istorii Imamata: Korrespondentsiya Daniyal-Beka Yelisuyskogo”. *Istoriya, Arheologiya I Etnografiya Kavkaza* 14/2 (2018), 93-106.
<https://doi.org/10.24411/2618-6772-2018-12007>

Adiloğlu, Adilhan. “Karaçay-Malkar Türklerinin Etnik Oluşumunda Bulgar ve Sabir Hunlarının Rolü”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* /24 (Ocak, 2007).

Akmaz, Ahmet. “Kafkasya Müridizm Hareketi'nin Önderi İmam Mansur”. *Yeni Türkiye* 3/17 (1997), 1970-1988.

Aydın, Nurhan – Ergün Elif. “Kafkasya Gazavatı ve Şeyh Şâmil” *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2019), 87-14.

Başgil, Ali. “Devlet Nedir?: Realist Bir Tarif Denemesi”. *Journal Of Istanbul University Law Faculty* 12/4 (Eylül 2011), 981-990.

Budak, Mustafa. “1853-1856 Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Şeyh Şâmil Arasındaki İlişkiler”. *Tarih Boyunca*

Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri. 80-92. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996.

Efe, Fikret. "Şeyh Şamil'in Mektuplarının içerik Analizi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. 16/2 (2003), 263-280.

Genko, A. N.. "Arabskaya Karta Çeçni Epohi Şamilya". *Zapiski İnstituta Vostokovedeniya Akademii Nauk SSSR* 2/3 (1933), 21-26.

Kimya, Osman. "Kafkaslar'da Çarlık Rusya'ya Karşı Müridizm Hareketi". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 6/3 (2019), 1673-1699.

Koçak, Fatma -Özkan, Murat. "Bizans'tan Ruslara Miras: Hıristiyanlık". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (Nisan 2015).

Konak, İsmet. "Moskova Knezliği'nin Bağımsızlığa Geçişinde Türk-Moğol Dünyasının Rolü". *Türkiyat Mecmuası* 22/1 (Bahar 2012).

Mirza Kazım Bek. "Muridizm i Şamil". *Russkoye Slovo*. ed. Kuşelyev Bezborodko. 12/182-242. Sanktpeterburg: Tipografia Ryumina i Komi, 1. Basım, 1859.

Musayev. M. A.. "«Karta Stranı Şamilya Na 27 Muharrama 1273 G.» Hadji Yusufa Safar-Zade: Rasşifrovka I Opisanıye". *Vestnik İnstituta Iae* /2 (2013), 42-56.

Paneş, Askerbiy. "İmam Şamil'in Çerkesya Naibi Muhammed Emin'in Kuzeybatı Kafkasya'daki Faaliyetleri (1848-1859)". çev. Murat Topçu-Papşu. *Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi* 4/7-8 (Kasım 2018 – Mayıs 2019), 159-182.

Paneş, Asker "Şamil 'İmametliği' ile Çerkeslerin Etkileşiminde Muhammed Emin ve Sefer Zanakano Etkeni"

çev. Elnur Ağayev. *Yeni Türkiye Yayınları* /79 (2015), 626-629.

Tahirova, Natalya. "Imam Shamil's manuscripts in the collections of Princeton University (from the history of Daghestan's book culture in the 19th century)". *Central Asian Survey* 31/3 (2002), 325-332. <https://doi.org/10.1080/0263493022000040023>

Tavkul, Ufuk. "Adige (Çerkes) Dilinde Bulgar Türkçesi Alıntı Sözcükler Üzerine". *Modern Türklük Araştırma Dergisi* 4/2 (Haziran 2007), 104-115.

Temizkan, Abdullah. "Kuzey Kafkasya Müridizmi, Müridizmin Yayılma Stratejisi ve Feodal Beylerle İlişkileri". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 9/2 (2009), 165-190.

Temizkan, Abdullah. "Kuzey Kafkasya'da Müridizm'in Kurumsallaşması ve Gazavat" *Karadeniz Araştırmaları* 25/25 (Mayıs, 2010), 77-92.

Tsevetkova, Tsevetelina. "Muridism as a Stateforming Element of Imam Shamil's Imamate". *Journal of Caucasian Studies* 3/5 (Eylül 2017), 87-110.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ:

Aliev, Saleh Muhammedoğlu. "Kafkasya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/158-160. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Alpargu, Mehmet. "Nogaylar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/202-204. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Arslan, Ali. "İnguşlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/311-314. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Aydın, Mustafa. "Abazalar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/1-3. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Aydın, Mustafa. "Lekler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/131-133. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Mustafa. "Şeyh Mansur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/60-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Bilge, Sadık Müfit. "Çerkezler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/287-290. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Bilge, Sadık Müfit. "Gürcüler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/490-493. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Budak, Mustafa. "Şeyh Şâmil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/67-70. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Buniyatov, Ziya Musa. "Dağistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/404-406. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Devlet, Nadir. "Avarlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/110-111. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Dursun, Davut. "Kabartaylar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/12-13. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Dursun, Davut. "Lezgiler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/169-170. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Fayda, Mustafa. "Emîrü'l-Mü'minîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/156-157. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Fayda, Mustafa. "Hulefâ-yi Râşidîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/324-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Gündüz, Tufan. "Safevîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/451-457. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Işıltan, Fikret. "Şeyh Şamil". *İslâm Ansiklopedisi*. 11/468-474. İstanbul: MEB Yayınları, 2. Basım, 1979.

İnalcık, Halil. "Kırım/Kırım Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/450-458. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

İpşirli, Mehmet. "Sadrazam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/414-419. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Kafadar, Cemal. "Gazâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/427-429. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Kafalı, Mustafa. "Batu Han". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/208-210. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kafalı, Mustafa. "Cengiz Han". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/367-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kafalı, Mustafa. "Cuci Han". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/78-79. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kemaloğlu, İlyas. "Sibir Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/505-506. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2019.

Konukçu, Enver. "Berke Han". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

- Kurtuluş, Rıza. "Dargınlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/492. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kurtuluş, Rıza. "Kumuklar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/372-373. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "İmam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/178-181. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Prazniak, Roxann - Özgüdenli, Osman Gazi. "Kubilay Kağan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-88-89. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Saray, Mehmet. "Altın Orda Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/538-540. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Saray, Mehmet. "Astrahan Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/505. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Saydam, Abdullah. "Osetler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/437-438. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Sultanoviç, Jamuhanov Culeyman. "Çeçenistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/244-247. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Sümer, Faruk. "Tatarlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/168-170. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Taneri, Aydın. "Celâleddin Hârizmşah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/248-250. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Taneri, Aydın. "Hârizmşahlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/228-231. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Taşağıl, Ahmet. "Hazarlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/116-120. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Taşağıl, Ahmet. "İdil Bulgar Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/472-474. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Taşağıl, Ahmet. "Kâsım Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/543-544. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Türkoğlu, İsmail. "Karaçay-Balkarlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/380-381. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Türkoğlu, İsmail. "Kazan Hanlığı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/136-138. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Türkoğlu, İsmail. "Kazan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/134-136. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Uludağ, Süleyman. "Müridizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Uydu Yücel, Muallâ. "Kıpçaklar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/420-421. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Yıldız, Hakkı Dursun. "Abbâsîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/31-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Yiğit, İsmail. "Emevîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/87-104. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Yuvalı, Abdülkadir. “Çağatay Hanlığı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/177-178. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Yuvalı, Abdülkadir. “İlhanlılar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/102-105. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Yüce, Nuri. “Bulgar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/390-391. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

WEB SİTELER:

TTK, Türk Tarih Kurumu. “Tarih Çevirme Kılavuzu”. Erişim 20ç07.2023. <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>

